

Türk Basınında AB-Türkiye İlişkilerinin Sunumu: 17 Aralık 2004 Brüksel Zirvesi

Özet

Bu çalışmada oryantalizm kavramı ışığında, Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinin Türk basınında sunumuna yönelik bir değerlendirme yapılmaktadır. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik müzakerelerine başlaması açısından kritik bir dönemece -2004 Brüksel Zirvesi önce ve sonrası- odaklanan çalışmada içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada haberler ve köşe yazılarında basının Türkiye'yi Avrupa gözlüğüyle görme çabasını işaret eden oryantalist bir çerçevenin hâkim olduğu, Türkiye-AB ilişkilerinin kültürel siyaset ile ekonomik ve stratejik bir faydacılık temeline oturtulduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar sözcükler: Avrupa Birliği, Türkiye, Türk basını, oryantalizm, içerik analizi.

***Presentation of EU-Turkey Relations in Turkish Press:
17th December 2004, Brussels Summit***

Abstract

This paper is an appraisal of presentation of the EU-Turkey relations in Turkish press in terms of orientalism. While focusing on a crucial milestone of Turkey's bid of accession to the EU, the study employs a content analysis of Turkish press. The research shows that an orientalist approach which points to the seeing Turkey through a European lens by Turkish press is dominant in news and commentaries, and that the EU-Turkey relations are presented in the context of cultural politics and economic and strategic pragmatism.

Keywords: European Union, Turkey, Turkish press, orientalism, content analysis.

D. Beybin Kejanlıoğlu
Oğuzhan Taş
Ankara Üniversitesi
İletişim Fakültesi

Türk Basınında AB-Türkiye İlişkilerinin Sunumu: 17 Aralık 2004 Brüksel Zirvesi¹

1

Bu araştırma İngiliz Akademisi'nden (*British Academy*) alınan destekle gerçekleştirilen İngiliz, Fransız, Yunan ve Türk basınının karşılaştırmalı içerik çözümlemesinin Türkiye ayağının bir değerlendirmesi niteliğindedir. İngiliz Akademisi'ne ve desteği alan Prof. Ralph Negrine'e teşekkür ederiz. Karşılaştırmalı çözümleme için bakanız Negrine vd. (2008). Bu metnin biraz değişik Fince bir versiyonu için ise bakanız Kejanlıoğlu ve Taş. (2007).

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik müzakerelerine başlaması kararının çıkması beklenen 17 Aralık 2004 Avrupa Konseyi Brüksel Zirvesi'nin Türkiye televizyonlarındaki yayını, halka ve basına kapalı bir maçın ya da oyunun perde arkasını naklen izlemek gibiydi. İzleyiciler maçı ya da oyunu seyredemiyor, kalabalık bir basın ordusunun birbirleriyle ve oyuncular ya da oyunla/skorla ilgili kulağına bir şeyler çalınması muhtemel kişilerle yaptıkları görüşmeleri, yorumları izliyordu. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın Avrupalı liderlerle olan kişisel ilişkileri ve müzakere becerisine övgülerle bezeli bu sunumda, olayın seyredilememesi değildi sadece gizemli olan. AB'nin kendisi de hep ulaşılmaya çalışılan, ulaşılabilecek gibi olursa da hep yitirme korkusuyla belirlenen gizemli bir arzu nesnesiydi. “Batılılaşma”, “çağdaşlaşma”, “muasır medeniyetler seviyesine erişme” ifadeleriyle karşımıza çıkan bu arzu, günümüzde AB'ye üyelik çabası / politikası / hedefi ile dile dökülüyordu. Tezcan Durna'ya (260) göre, Türk Batılılaşma tarihindeki algılayışta sadece zaman ve meseleler değişmekte, amaç ve bakışta hiçbir değişiklik görülmemektedir. Nora Şeni, aynı argümanı Avrupa-Türkiye ilişkileri açısından ileri sürer; ona göre bu ilişki, “tekrara dayalı bir nevroz” olarak anlaşılabilir. Şeni, yüz elli yıllık bir öykü içinden Türklerden istenenler (eski: temel hakların güvence altına alınması, tebaanın eşitliği; yeni: insan hakları ilkelerine uyulması), Avrupa'nın mazlum azınlık diye nitelendirdiği topluluk (eski: Hıristiyan tebaa; yeni: Kürtler), Türklerin talebi (eski ve yeni: çağdaşlık, modernlik trenine takılmak) ve reformları yapmama nedenleri (eski:

Balkan “ayrılıkçı” hareketleri; yeni: Kürt “ayrılıkçı” hareketi, PKK terörizmi) bakımından 1856 yılını 1990-2000 yılları ile karşılaştırır (259). Vardığı sonuç, meseleler değişse de, yapısal olarak rol dağılımının, taleplerin, itirazların, vesilelerin hep aynı kaldığıdır.

Fakat Türkiye üzerinden kuruluyormuş gibi görünen ya da eşit bir karşılıklılık ilişkisi gibi görünen Avrupa-Türkiye ilişkisi, ancak Batı'nın Doğu tanımlarına bakıldığı zaman anlaşılabilir nite-liktedir. Çünkü mesele, basitçe Türkiye ile Avrupa, Doğu ile Batı arasındaki, eşitler arasındaki bir ilişki üzerine değil; bir güç ilişkisi, eşitsiz bir ilişki üzerine kuruludur. Bu ilişkide söz konusu olan ise, Edward Said'in (1999) ünlü *Oryantalizm/Şarkiyatçılık* çalışmasına göndermeyle söylersek, Batı'nın Doğu'yu doğrudan aşağılaması değil, onu “bilme ve yönetme nesnesi” hâline getirmesidir (Mutman, 2002a: 108).

Aslı Çırakman (2001), 16 ve 17. yüzyıllarda aydınların Osmanlı'ya bakarak yaptıkları Avrupa tanımlarının 18. yüzyılda önemli bir değişim geçirdiğini, “Avrupa fikrinden Avrupa merkeziliğe” geçtiğini, bunun da rasyonalist düşünce akımından bağımsız anlaşılamayacağını söyler. Çırakman, yaptığı tarihsel analizle, Said'in anlayışının tarih dışı olduğunu, söylemin çeşitliliğini ve tutarsızlıklar barındırdığını ihmal ettiğini gösterir. Çırakman'a göre, 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Batı'nın Doğu kavrayışı ile kendine ilişkin imgesi daha tekdüze hâle gelmiştir (41). Örneğin, Montesquieu iklimle bağlı soyutlamalara dayanarak üstün, medeni, özgürlük-

2

"AB'ye üye olmak isteyen Türkiye, AB, Türkiye'ye üye olmak için başvurmadı" mealinde söylenen sözlerin, bir olgusal gerçeklik iddiası altında Türk basınında haklı bulunması, aslında tam da bu söylediğimiz onaylanması, acı bir biçimde yeniden üretilmesidir. (bakınız Ercan Kumcu, "AB Üyeliği Egemenliğin Paylaşılmasıdır", *Hürriyet*, 21 Eylül 2004; Özdemir İnce, "Avrupa Birliği Konusunda Hayaller ve Gerçekler", *Hürriyet*, 9 Ekim 2004.)

çü ve akılcı Avrupa imgesinin karşısına despotik Doğu imgesini yerleştirmiştir. Boulanger ise, iklime din unsurunu da ekleyerek Asya rejimlerini despotizme mahkûm etmiş, köle ruhlu, despotik Asya'nın antitezi, hukukun üstünlüğüne dayalı akılcı ve özgür Avrupa ya da Batı cumhuriyetçiliği olmuştur. Önceki yüzyıllardaki meraka ve gözleme bağlı tanımlar, yerini bu tür rasyonel kurguya dayalı olumsuz Osmanlı-Türk-Doğu imgesine ve bu bakışla üretilip, onun karşısına sabitlenen Avrupa imgesine bırakmıştır. Savımız, işte bu sabitlenmiş imgelerle ilişkilidir.

Böylece, Batı'nın kendisi, Doğu için sabitlediği imgeler ve Doğu'yu bilme ve yönetme arzusu içinde evrensel olarak sunduğu değerler, Doğu'nun -buradaki örnekte Türkiye'nin- aynı oryantalist bakış içinden ulaşmayı arzuladığı şeydir. Burada, Tezcan Durna'nın (2004) iddia ettiği gibi bir "kendi kendine oryantalizm" (*self-oryantalizm*) değil, evrenselin hükmü altındaki oryantalizm söz konusudur. Bu, Doğu'nun özne gibi görüldüğü yerde bile, aslında nesne oluşunu anlatır. O yüzden, Türkiye'nin AB'ye üyelik arzusu, Batı'nın bilme ve yönetme arzusunu kabul etmeyi/kabul etmek zorunda kalmayı anlatır;² Avrupa üzerine Doğu'nun kurduğu bir söylem değil, zaten Batı'nın kendisi için sunduğu "modern", "ileri", "evrensel değerlere sahip" gibi tanımlamaların doğrudan ya da tersinden tekrarıdır. Türkiye için Avrupa'nın gizemi, Nilgün Tütal'ın (128) belirttiği gibi, merak etme biçimindeki farklılık olabilir. Ama burada anlatıyı kuranın baskın biçimde Avrupa olduğunu kabul etmekteyiz.

Kısacası, Avrupa ile Türkiye arasındaki karşılıklı ama eşit olmayan "sevgi-nefret" (Tütal, 2002) ilişkisini ele almak, ancak oryantalizm bağlamında anlamlı olabilecektir. Bu çalışmada, televizyondaki kadar heyecanlı sunulamayan ama daha açıklayıcı olduğunu varsayabileceğimiz yazılı basında Avrupa Birliği ile Türkiye arasındaki ilişkilerin nasıl sunulduğunu çözümlenmek amacındayız. Bunun için de içerik çözümlemesi tekniğini kullanacak ama bu tekniğin kim, ne, ne kadar gibi sorularını nasıl ve niçin sorularıyla birleştirmeye ve niteliksel bir değerlendirme de yapmaya çalışacağız.

Leda-Agapi Glyptis'in Türkiye ile AB arasında yinelenip duran anlaşmazlıklardaki sorunu, Türkiye'nin iç dinamiklerinden çok AB'nin kimliğine, işlevine ve geleceğine ilişkin belirsizliğe bağladığı çalışmasının çıkış noktasındaki sorular (39), farklı bir çerçevede, bizi daha farklı sonuçlara götürecektir olan bu çalışma için de oldukça anlamlı görünüyor: "Türkiye niçin AB'ye katılmak istiyor ve bu anlamda Türkiye'yi tam olarak kim temsil ediyor? Türkiye hazır mı değil mi ve 'hazır olma'nın anlamı nasıl belirlenir? Türkiye 'ne'ye katılıyor olacak?" Biz bu soruların yanıtlarının Türk basınında nasıl verildiğine bakacağız.

Araştırmanın Niteliği ve Kapsamı

Türk basınında Türkiye ile Avrupa Birliği ilişkilerinin nasıl sunulduğunu ele alan bu çalışmada, zina tartışmasının çıktığı Eylül 2004, Avrupa Komisyonu'nun İlerleme Raporu'nu, tavsiye kararını ve etki raporunu açıklamasının öncesi ve sonrasını ele almak üzere Ekim 2004 ve 17 Aralık'ta Brüksel'de toplanan Avrupa Konseyi'nin üç gün öncesi ve sonrasını kapsayacak biçimde 13-20 Aralık 2004 döneminde üç gazetede (*Radikal*, *Hürriyet* ve *Zaman*) haberler ve köşe yazıları incelenmektedir.

Yazılı basında en yüksek tiraja sahip ilk iki gazete *Zaman* ve *Hürriyet*, ilkinin muhafazakâr çizgisi ve o dönemde (2004'te) iktidardaki AKP'ye yakınlığı, ikincisinin ise, özellikle ekonomik açıdan olmak üzere hem liberal hem de milliyetçi tonlar içeren ana akımı temsil etmesi nedeniyle örnekleme alınmıştır. *Radikal* gazetesi ise, Türkiye'de liberal sola en yakın gazete olduğu için seçilmiştir. Türk basınında köşe yazarlarının ağırlıklı bir rolü olması nedeniyle çalışmanın kapsamına yalnızca haberler değil köşe yazıları da dâhil edilmiştir. *Radikal*, *Hürriyet* ve *Zaman* gazetelerinde günde ortalama 15 köşe yazısı yayımlanmakta, gazetelerin hafta sonu eklerinde de çok sayıda köşe yazısına yer verilmektedir.

Çalışma kapsamındaki üç gazetede, sözü edilen dönemde AB ve Türkiye üzerine çıkan yazıların sayısı 1200'ün üzerinde olduğu

3

Araştırmada kullandığımız gazete metinleri elektronik ortamda "AB ve Türkiye" başlığıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi'nden Sayın Ali Çolak tarafından taranmış ve kullanımımıza sunulmuştur. Kendisine müteşekkirimiz.

için, her dördüncü yazı (4n) çözümlenmeye tabi tutulmuştur. Türkiye dışındaki basında yer alan haberler dikkate alınmış, ancak doğrudan çeviri metinler örneklem dışı bırakılmıştır. Böylece, *Hürriyet*'ten 121, *Radikal*'den 156, *Zaman*'dan ise 34 adet olmak üzere toplam 311 metin çözümlenmiştir. Bu 311 metnin, 161'ini iç ve dış haberler ile sınırlı sayıda finans haberi; büyük çoğunluğu *Radikal*'de olmak üzere 145'ini köşe yazıları ve editör yazıları; sadece 5 tanesini ise araştırma raporu ve görüşmeler oluşturmaktadır (bakınız Tablo 1).³

	Radikal	Hürriyet	Zaman	Toplam
Haber	64	83	14	161
Köşe Yazısı	90	37	18	145
Diğer (Araştırma Raporu, Görüşme)	2	1	2	5
Toplam	156	121	34	311
Oran (%)	50,2	38,9	10,9	100

Tablo 1. Haber/Köşe yazısı dağılımı

Başlıca Konular ve Türkiye'nin AB Üyeliğine Yaklaşım

Çözümlemede ilk olarak Türk basınının Türkiye-AB ilişkisinde hangi konulara öncelik tanıdığı ve ağırlık verdiği ele alınmıştır. Bu çerçevede her bir metinde öncelik sırasına göre en az bir, en çok üç konu belirlenmiştir. Tablo 2'de bu konuların sayısal bir dökümü sunulmaktadır. Sayılardaki oran farklılıkları, *Zaman* gazetesinden sadece 34 birimin incelenmesi yüzündendir. *Radikal* gazetesinde "diğer" kategorisinin fazlalığıysa, yalnızca daha çok haber ve köşe yazısının incelenmesine dayanmamakta, su ve çevre sorunu, Avrupa vizyonları gibi tek tek konuların yığılması yüzünden ortaya çıkmaktadır.

Konu dökümünün gösterdiği gibi, en çok haber ve köşe yazısı, Avrupa Komisyonu'nun 6 Ekim 2004 tarihinde açıkladığı İllerle-

	Radikal	Hürriyet	Zaman	Toplam	Oran (%)
İlerleme Raporu	36	35	5	76	12,64
Zina tartışması	28	18	15	61	10,14
Kopenhag kriterleri	23	18	2	43	7,15
Kıbrıs sorunu	22	16	5	43	7,15
17 Aralık zirvesi	16	16	6	38	6,32
Üyeliğe destek	16	16	6	38	6,32
Ekonomi	19	11	1	31	5,15
PR, lobcilik, vb.	11	18	2	31	5,15
Basın	2	29	-	31	5,15
Karşılıklı fayda	17	7	2	26	4,32
Fransa-kamuoyu	10	11	5	26	4,32
İnsan hakları	10	11	-	21	3,49
Strateji	6	4	6	16	2,66
Din	4	10	2	16	2,66
Üyeliğe karşıtlık	5	4	1	10	1,66
Nüfus	7	1	2	10	1,66
Ermeni sorunu	5	4	-	9	1,49
Diğer	52	16	7	75	12,47
Toplam	289	245	67	601	100

Tablo 2. Öncelikli konular

me Raporu, tavsiye ve etki raporu üzerine yayımlanmıştır. Genel olarak rapordan beklentiler, rapora gösterilen tepkiler, rapordaki kritik noktalar bu kategorinin kapsamındadır. Ancak, rapordaki kritik konuların ayrı ayrı ele alındığı çok sayıda haber ve köşe yazısına rastlanmamaktadır. Sadece tarım ve Türkiye'nin AB'ye geti-

receği mali yük hesapları başta olmak üzere ekonomik sorunlar, *Radikal* gazetesinde azınlık hakları yoğun olmak üzere insan hakları ve yine ağırlıklı olarak *Radikal* gazetesinde nüfusa bağlı olarak serbest dolaşım, Avrupa Parlamentosu'nda temsil gibi meseleler konu edilmiştir. *Zaman* gazetesinde İlerleme Raporu'ndaki kritik başlıklar bağlamındaki en ağırlıklı vurgu ise, Türkiye'nin jeopolitik ve stratejik önemi ile dış politika ve güvenlik konusundaki başarısı olmuştur. Bu, *Zaman* gazetesinin AKP'ye verdiği desteğin açık bir göstergesidir. Çünkü AKP hükümetinin AB üyeliği konusundaki en önemli kozu strateji ve güvenlidir.

Gazetelerin doğrudan müzakere konularıyla ilgilenmek yerine, lobicilik, Türkiye'nin olumsuz imajının değiştirilmesi, Avrupa basınının üyelik konusunu nasıl ele aldığı, Türkiye'de ve daha çok Avrupa'da kimlerin üyeliğe destek verip, kimlerin karşı çıktığına eğildiği gözlenmektedir. Ermeni meselesi, Kıbrıs sorunu, Fransa'da ve diğer olası ülkelerdeki referandum gibi konular ise, karşıtlığa neden olup olmamaları açısından ele alınmış, Kopenhag kriterlerinde yer almamaları, düşmanlık, Türkiye'ye çifte standart uygulanması ve 17 Aralık Avrupa Konseyi zirvesi bağlamında değerlendirilmiştir.

Kültürel farklılık, belirgin bir konu olarak ortaya çıkmış, özellikle zina tartışmasında alevlenmiştir. Nitekim rapordan sonra en çok haber ve köşe yazısı, Eylül ayında yoğunlaşan zina tartışması üzerinedir. Bu tartışmada zinanın suç sayılmasında dinden çok muhafazakârlığın rol oynadığı, Türk Ceza Yasası'nın içişleriyle ilgili olup olmadığı, dolayısıyla AB'nin niteliği ve değerleri söz konusu edilmiştir. Bu konuda, belirtilmesi gereken önemli bir nokta, *Zaman* gazetesinde AKP'nin zina maddesiyle yanlış bir hareket yaptığını söyleyen bir köşe yazısı haricindeki bütün metinlerin iç politika yönünde bir AKP savunusu içinde olmasıdır. Zinada geri adım atılmasıyla, gazetelerde kriterlerin yerine getirildiği ya da ufak pürüzler dışında yerine getirilmekte olduğu vurgusu yoğunlaşmıştır. Sorunu dinle bağlantılandırmaya karşı çıkış, tepkisel biçimde, savunmacı bir konumdan gerçekleşmiş; Avrupa ile Türkiye arasında-

ki dinsel ve kültürel farklılık, “pürüzlerin giderilmesi” argümanı üzerinden onaylanmıştır.

Konuların işleniş biçimini genel olarak değerlendirdiğimizde, basının Türkiye'yi Avrupa gözlüğüyle görme çabası açıkça ortaya çıkmaktadır. Avrupa basını ağırlıkta olmak üzere yabancı basından yapılan aktarmalar, çözümlenmeye dâhil etmediğimiz doğrudan çevirileri de kattığımızda hayli büyük bir yer tutmaktadır. Ayrıca, Kopenhag kriterlerini, İlerleme Raporu'nu ve zina tartışmasını işleyen haber ve köşe yazılarının büyük çoğunluğu Avrupa Komisyonu ve Avrupa Parlamentosu üyeleri ile Avrupalı liderlerin yaptıkları açıklamalar üzerine kuruludur. Özellikle zina tartışması, Avrupa'nın, Avrupa Birliği'nin ve Türkiye'nin tanımlanması açısından oldukça doğurgan olmuştur. Yukarıda kurduğumuz çerçeveye uygun biçimde AB'nin hukukun üstünlüğüne dayandığı ve zinanın devletin müdahale alanı ile kişisel özgürlükler alanını ilgilendiren bir konu olduğu için “evrensel değerler”e uymadığı dile getirilmiştir. AKP'nin bu konudaki girişiminin değerlendirilmesi dahi, Avrupalı muhafazakârların kürtaja, eşcinselliğe yönelik tavırlarına benzerliği bağlamında yapılmış, AKP'nin İslami değil, muhafazakâr bir parti olduğu vurgulanmıştır. Din konusu bu bağlamda diğer konulara oranla fazla işlenmemiş gibi görünmektedir. Oysa özellikle *Zaman* gazetesinin AKP hükümetinin yönelimini destekleyecek biçimde strateji ve güvenlik üzerine yaptığı vurgu, doğrudan İslam, hatta İslamcılıkla ilgilidir. Perry Anderson'ın (2008) belirttiği gibi, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla ortadan kalkan komünizm tehdidinin yerine yeni tehlike İslamcılık olarak saptanmıştır. Aşırı İslam'a karşı “ılımlı İslam”ın yurdu olarak belirlenen Türkiye, tam da bu nedenle jeopolitik ve stratejik bir öneme haiz görülmüştür. Bu düşünce ABD kaynaklı olmakla birlikte, büyük bir göçmen nüfus barındıran Avrupa'da da çokkültürlü modern bir yaşam biçimi sunma iddiasıyla kabul görmüştür.⁴ Yazara göre, günümüz Avrupa ideolojisi, AB'nin dünyadaki en yüksek ahlaki ve kurumsal düzeni sunduğu iddiasıyla bir kültürel kapanma riski taşımaktadır. Avrupa açısından “modern çokkültürlülüğün muzaffer bir sergilenişi” Hıristiyanlık ve İslam'ın pürüzsüz birlikteliği olacaktır. Türkiye ve

4

Anderson, strateji argümanının Avrupa'da ABD'deki kadar ilgi görmediğini kaydeder ama ABD'nin Türkiye'nin AB üyeliği için çabalarını da anar.

Türk basını da bunu kabul etmiş görünmektedir. Anderson, buna karşı İslami düzenin Avrupa'nın dışsal Ötekisi olmadığını, yüzyıllar boyunca Avrupa güçler sisteminin bir parçası olduğunu Osmanlı İmparatorluğu'ndan örneklerle göstermeye çalışır.

Böyle bir İslam-Hıristiyanlık, Osmanlı-Avrupa, Doğu-Batı ikiliğini yerinden etmenin kıyısından bile geçmeyen bir anlayış içinde Türkiye, Türk basınında genel olarak Avrupa'yla ortak değerlere sahip, çeşitli eksikliklerini ve pürüzleri giderme yolunda olduğu iddiasıyla sunulmuştur. Bu yüzden de sorunların daha çok uluslararası ilişkilerde tarihi problemlerin yaşandığı ülkelerle ilgili olduğu vurgusu (Kıbrıs sorunu, Ermeni sorunu, Yunanistan'la ilişkiler, Fransa-kamuoyu), lobcilik, halkla ilişkiler, ziyaretler ve tanıtım işlenen konuların toplamda yüzde 18'ini oluşturacak kadar öne çıkmıştır.

Son alt başlıkta ayrıntılı olarak ele alacağımız Avrupa ve Türkiye betimlemelerine sadece konular üzerinden değinmek bile, basın bir tür seferberlik içinde Türkiye'nin (neredeyse) Avrupalı olduğuna (kendini?) ikna çabasını göstermektedir. Ama Avrupa'dan gelen tersine açıklamalar karşısında bu konunun zaman zaman sarsıldığı görülmektedir.

Gazeteler arasındaki farklılıklar, *Zaman*'in daha çok AKP savunusuyla da birleşik, topyekûn bir AB üyeliğine destek içinde olması (yüzde 76,5 lehinde), *Radikal* gazetesinin yoğun biçimde destek sunması (yüzde 66 lehinde), *Hürriyet*'in ise, daha olumsuz ve milli-

	Radikal		Hürriyet		Zaman		Genel Toplam	Genel Oran
	Sıklık	Oran	Sıklık	Oran	Sıklık	Oran		
Lehinde (Sıklık/Oran)	103	%66	78	64,5	26	%76,5	207	% 66,5
Aleyhinde (Sıklık/Oran)	8	%5	31	25,5	-	-	39	%12,5
Tarafsız (Sıklık/Oran)	37	%24	11	9,2	6	%17,7	54	%17,3
Belirsiz (Sıklık/Oran)	8	%5	1	0,8	2	%5,8	11	%3,5
Toplam (Sıklık/Oran)	156	%100	121	%100	34	%100	311	%100

Tablo 3. Metinlerde Türkiye'nin üyeliğine yaklaşım

yetçi görüşleri de barındırması (yüzde 64,5 lehinde, yüzde 25,5 aleyhinde) biçiminde kendini göstermektedir (bakınız Tablo 3). Burada *Hürriyet* gazetesi özelinde milliyetçiliğın, bir karşıt kimlik kurmayla, sadece bir tersine çevirme işlemiyle sınırlı kaldığı sürece, oryantalizme ilişkin sorunu sürdürdüğünü belirtmek gerekir (Mutman, 2002b: 196).

Kim Konuşuyor/Anılıyor ve Ne Söylüyor?

Türkiye'nin AB üyeliğini destekleyenler ve üyeliğe karşı çıkanların belirgin bir konu olarak kendini göstermesinin yanı sıra, desteğe basında daha fazla yer verilmesi söz konusudur. Yalnızca *Zaman* gazetesinde destekleyenlerin ve karşı çıkanların gerekçelerinin toplam sayısında bir eşitlik vardır. Metinlerin yaklaşık üçte ikisi, Türkiye'nin AB üyeliğini destekleyen ve/veya karşı çıkan aktörlere gönderme yapmaktadır (*Zaman*'da 2/3, *Hürriyet*'te 3/4 olan bu oran, *Radikal*'de neredeyse yarı yarıya inmektedir). Yapılan göndermelerin bir kısmında isimden ziyade "Türkiye karşıtları", "Türkiye'deki liberaller", "malum koro", "derin aktörler" gibi net olmayan tanımlamalar kullanılmaktadır. Aktörlerin anıldığı yazıların yaklaşık 1/5'inde hiçbir karşı çıkış ya da destekleme gerekçesine yer verilmemektedir. Bu durum, rasyonel bir tartışmadan ziyade, bir taraf olma, nedensiz, gerekçesiz taraf olma hâllerini örneklemektedir. Adeta bir seferberlik ilanı ya da bir milli maç havasında, çoğu rasyonelleştirme gerektirmeyen duygusal bir tepkisellik söz konusudur. Bu taraflılık hâlini örnekleyen biçimde, Türkiye'nin AB'ye üyeliğine karşı çıkanlardan daha çok, üyeliği destekleyen aktörlerin ve destekleme gerekçelerinin anılması ve ağırlıklı olarak Türk ve Avrupalı siyasetçiler ile AB bürokratlarının metinlerde yer bulması, Mine Gencel Bek'in (2004) 1999 Helsinki Zirvesi'nin Türk basınındaki sunumuna ilişkin araştırmasının sonuçları arasındaki Türkiye'nin adaylığına verilen aşırı önem, olumlu görüşlerin öne çıkarılması, konuşanların kimliğinin ve demokratik sivil kuruluşlarının, kamunun taleplerinin ihmal edilmesi gibi bulguları onaylamaktadır.

Aktör	Toplam	Oran (%)
Yabancı basın	31	10,13
Günter Verheugen	29	9,47
Romano Prodi	8	2,61
Diğer AB bürokratları	41	13,39
Gerhard Schröder	14	4,57
Jacques Chirac	11	3,59
Tony Blair	4	1,3
Silvio Berlusconi	3	0,98
Daniel Cohn Bendit	10	3,26
Diğer Yeşiller temsilcileri	13	4,24
Avrupalı büyükelçiler	6	1,96
Yunanistan-Kıbrıs Rum Kesimi yetkilileri	31	10,13
Çeşitli Avrupalı siyasetçiler	62	20,26
Eski Türk siyasetçileri	10	3,26
Sivil halk (Avrupa ve Türkiye)	8	2,61
İşveren temsilcileri	6	1,96
Araştırma kuruluşları	5	1,63
Sivil toplum kuruluşları	5	1,63
ABD yetkilileri	3	0,98
KKTC yetkilileri	2	0,65
Türk uzman-akademisyen	2	0,65
Yabancı uzman-akademisyen	2	0,65
Toplam	306	100

Tablo 4. Türkiye'nin AB yeliğine destek verdiği ya da karşı çıktığı iddiasıyla anılan aktörler

Türkiye'nin AB'ye üyeliğine destek veren ya da karşı çıkan aktörler arasında Türklerin sayısı, anılan aktörlerin toplamının yüzde 10'unu geçmemektedir (bakınız Tablo 4). Bunlar içinde karşı çıkanlar ise, sadece birkaç eski siyasetçidir. Çeşitli metinlerde Türk halkının desteğinin yüzde 70'lerde ya da yüzde 75 olduğu da ifade edilmektedir.⁵ Avrupalı liderler, AB bürokratları ve siyasetçileri ile Avrupa basını yüzde 85 oranında asıl aktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Verheugen, Prodi, Bendit, Chirac ve Karamanlis, Türkiye'nin AB üyeliğine hem karşı çıkan hem de destek veren beyanlarıyla gazetelerde yer almışlarsa da, daha çok destekleyen figürler olarak anılmışlardır. En kuşkululu ve olumsuz biçimde anılan aktörler ise, Papadopoulos, Hristiyan Demokratlar ve çeşitli Fransız siyasetçiler olmuştur. Avrupalı liderler arasında ise, en çok öne çıkan Almanya Başbakanı Schröder olmuş, hep verdiği destekle anılmış ve hatta "Türkiye'nin avukatı" olarak nitelendirilmiştir.

Türkiye'nin AB üyeliğine karşı çıkma gerekçeleri arasında, yukarıda konuları değerlendirirken belirttiğimiz Kıbrıs sorunu, Ermeni sorunu, Yunanistan'la meseleler, Fransa kamuoyu yüzde 30,42 gibi yüksek bir oran oluşturmaktadır (bakınız Tablo 5). Azınlıklar, ekonomik nedenler ve nüfus gibi AB'den kaynaklanan kaygıların oranı ise yüzde 13,03'te kalmakta, bunun yarısından çoğu da *Radikal* gazetesinde yer bulmaktadır. Anu Leinonen'in (2004) Finlandiya basınında Türkiye ve Türkiye'nin AB'ye üyeliğiyle ilgili haberlerde en önemli sabit konu olarak saptadığı insan hakları sorununun Türk basınında sadece yüzde 3 oranında kalması ise, ayrıca belirtmeye değer bir noktadır.

Tam üyelik dışındaki öneriler, AB'ye aşırı taviz verilmesi, Güneydoğu'da federasyon "tehlike"si daha çok Türkiye'nin AB üyeliğine karşı olan Türk aktörlerin dile getirdiği gerekçelerdir. Türkiye'de demokrasinin sürekliliğine güvenmeme, İslam tehdidi, zina, Türkiye'nin öteki olarak kavranması, önyargılar ve "Avrupa'nın sonu olur" düşüncesi ise, yukarıda temalarda üstü örtülen din ve ötekilik unsurlarının aktörler bağlamında devreye girmesinin ve çizdiğimiz oryantalizm çerçevesinin yerindeliliğinin göstergesi olarak yorumlanabilir.

5

2005 yılının ikinci yarısında halkın AB üyeliğine yaklaşımını değerlendirmek için yapılan iki kamuoyu yoklamasının sonuçları şöyledir. *Eurobarometre*'nin araştırmasına göre, Türk halkının yüzde 68'i üyeliği avantaj olarak görmektedir. Ancak 2004 yılına oranla üyeliğe verilen destek yüzde 67'den 2005'te yüzde 61'e, AB'yi "ekonomik refah"la bir tutanların oranı ise yüzde 48'den yüzde 43'e düşmüştür. Halkın yüzde 58'lik kesimi ise AB üyeliğini "ulusal kimlik ve kültürün kaybı" gerekçesiyle endişe verici bulmaktadır (*Radikal*, 10 Eylül 2005). Kamar Araştırma Şirketi'nin anketine göre ise, "evet" yüzde 59,24, "hayır" yüzde 18,11 ve "fikrim yok" diyenlerin oranı yüzde 22,66'dır. Aynı ankete göre, halkın yüzde 29,97'si AB üyeliğinin demokrasi ve insan hakları standardında ilerleme getireceği, yüzde 22,31'i ekonomik refah artışını destekleyeceği görüşündedir (1 Aralık 2005). Web adresi: <http://www.pressturk.com/detay.asp?ID=5186>.

	Radikal	Hürriyet	Zaman	Toplam	Oran (%)
Kıbrıs	13	7	5	25	15,52
Türkiye'deki demokrasiye güvensizlik	4	11	4	19	11,8
Tam üyelik dışı öneriler	4	8	1	13	8,07
İslam tehdidi, Avrupa'nın İslamlaşması	8	3	2	13	8,07
Fransa ve Avrupa kamuoyu	9	3	-	12	7,45
Zina	2	8	2	12	7,45
Öteki olarak Türkiye	8	-	4	12	7,45
Ekonomik nedenler	7	2	1	10	6,21
Ermeni sorunu	5	3	1	9	5,59
Avrupa'nın sonu	4	1	1	6	3,72
Nüfus	3	3	-	6	3,72
İnsan hakları ve azınlıklar	2	2	1	5	3,1
AB'ye aşırı taviz verilmesi	2	2	-	4	2,48
Türkiye'ye karşı önyargılar	2	1	1	4	2,48
Yunanistan'la ilişki	2	1	-	3	1,86
Güneydoğu sorunu-federasyon tehlikesi	1	2	-	3	1,86
Diğer	2	2	1	5	3,1
Toplam	78	59	24	161	100

Tablo 5. Aktörlerin Türkiye'nin üyeliğine karşı çıkma nedenleri

Karşı çıkma gerekçelerinde ötekilik unsurunun öne çıkmasının tam tersi ve dolayısıyla aynı yapıyı, oryantlizmi yerinden oynatmadan tersinden yineleyen eğilim, Türkiye'nin AB'ye üyeliğini destekleme gerekçelerinde belirlemektedir. Her ne kadar stratejik önem ve medeniyetler barışı gibi gerekçelerde fark ve ötekiliğe rağmen “köprü” ya da “tampon” olma işlevi kabul edilmekteyse de (yüzde 19,70), asıl ağırlık (yüzde 30,04) Türkiye'nin reformlar yap-

	Radikal	Hürriyet	Zaman	Toplam	Oran (%)
Reformlar yapıldı, kriterler karşılandı	20	19	2	41	20,19
Karşılıklı genel fayda	7	17	-	24	11,82
Stratejik önem	7	10	7	24	11,82
İlımlı İslam'a açıklık, medeniyetler barışı	7	6	3	16	7,88
Türkiye ve AB'nin ortak değerleri	3	8	1	12	5,91
Ekonomik fayda	4	5	2	11	5,41
Türkiye'nin Kıbrıs sorununu çözme çabası	8	2	-	10	4,92
AB söz verdi, sözünü tutmalı	3	6	1	10	4,92
Reformların sürmesi kaydıyla destek	4	3	1	8	3,94
Türkiye üye olmazsa politik kaos	3	-	2	5	2,46
Türkiye'nin kötü imajından farkındalık	3	2	-	5	2,46
Çokkültürlü bütünleşme	4	1	-	5	2,46
Zinada geri adım	2	2	-	4	1,97
Türkiye demokratik ve modern	2	-	2	4	1,97
İnsan haklarında gelişme	2	2	-	4	1,97
Çok beklemedi	3	-	-	3	1,47
Diğer	10	4	3	17	8,37
Toplam	92	87	24	203	100

Tablo 6. Aktörlerin Türkiye'nin üyeliğini destekleme gerekçeleri

tığı, Avrupa'yla ortak değerlere sahip olduğu, demokratik ve modern olduğu, insan haklarında gelişme sağladığı şeklindeki “Batılılık” ya da “Avrupalılık” vurgusundadır. Bunlar dışında yararçı pratik (ki stratejik önem de kısmen burada yeniden anılmalıdır) bir bakışın hâkimiyeti söz konusudur: Türkiye'nin AB'ye üyeliğinin karşılıklı olarak sağlayacağı genel ve ekonomik faydalar gerekçe olarak sunulmaktadır (yüzde 17,23). Destekleme gerekçeleri arasın-

da AB'nin Türkiye'ye verdiği sözleri tutması gerektiği, Türkiye'yi çok beklettiği gibi ifadeler de yer almaktadır (yüzde 6,39).

Basında Türk siyasetçi ve bürokratlara tanınan yere baktığımızda, en çok anılan ve konuşan figürün yüzde 44,24 gibi büyük bir oranla Başbakan Recep Tayyip Erdoğan olduğu görülmekte, onu yüzde 18,18'le eski Dışişleri Bakanı, şimdiki Cumhurbaşkanı Abdullah Gül izlemektedir (bakınız Tablo 7). Bir bütün olarak kabine basında yüzde 73,92 oranında temsil edilmektedir.

Hükümet dışındaki aktörlerin çoğu da, bazı eleştiriler yöneltmeleri dışında genellikle AB'ye üyelik politikasını desteklemeleriyle gündeme geldikleri, bunun ulusal bir politika olduğu ve bu ko-

Aktör	Toplam	Oran (%)
Başbakan R. Tayyip Erdoğan	73	44,24
Dışişleri Bakanı Abdullah Gül	30	18,18
Ekon. Sorumlu Devlet Bakanı Ali Babacan	4	2,42
Adalet Bakanı Cemil Çiçek	5	3,03
Devlet Bakanı Mehmet Aydın	3	1,81
Diğer kabine üyeleri	7	4,24
Ana muhalefet (CHP)	18	10,9
Diğer partiler (MHP, DSP, İP, SP)	8	4,84
Cumhurbaşkanı	3	1,81
Eski siyasiler (Ecevit, Derviş, Özal)	6	3,63
Ordu	3	1,81
Leyla Zana (eski DEP milletvekili)	3	1,81
TBMM Başkanı	1	0,6
Diyanet İşleri Başkanı	1	0,6
Toplam	165	100

Tablo 7. Anılan/konuşan Türk siyasetçiler

	Radikal	Hürriyet	Zaman	Toplam	Oran (%)
Çifte standart, eşit muamele, tam üyelik	15	13	7	35	18,71
Kıbrıs, Yunanistan kriter değil	9	10	5	24	12,83
Reformlar yapıldı, kriterler karşılandı	6	9	3	18	9,62
Ekonomi, tarım, üyeliğın AB'ye maliyeti	8	3	2	13	6,95
Türkiye destek bekliyor	7	3	1	11	5,88
Azınlık (Kürtler)	7	1	2	10	5,34
İlerleme Raporu'na tepki	8	-	1	9	4,81
İçişlerine karışma	4	2	1	7	3,74
Medeniyetler barışısı	2	2	2	6	3,2
AB olmasza olmaz değil	1	1	3	5	2,67
Zinada geri adım iyi niyettir	1	3	1	5	2,67
Zina, AKP'nin yanlış adımı	4	-	1	5	2,67
AKP'nin temel politikası, hedefi AB'ye üyelik	2	-	3	5	2,67
Referandum kriter değil	3	2	-	5	2,67
AKP İslami parti değil	-	2	2	4	2,13
Stratejik avantaj	1	-	2	3	1,6
Diğer	15	4	3	22	11,76
Toplam	93	55	39	187	100

Tablo 8. Türk siyasetçilerin gönderme yaptıkları konular

nuda bir uzlaşısı bulunduğu sık sık belirtildiği için tam bir seferberlik havası hissedilmektedir. Bu havayı ara sıra soğutan unsurlar ise, Eylül ayında zina tartışması, Ekim ayında da raporlarda ve tavsiyede yer alan, müzakerelerin açık uçlu olması, askıya alınabilirliği gibi çeşitli vurgular olmuştur.

Ercüment Tezcan'ın tavsiyede saptadığı rahatsız edici ve belirsiz noktaların bir kısmı (144-150), Türk siyasetçilerin de tepki gös-

6

El Pais: “10-15 yıl sürmesi beklenen bu nişanlılık dönemi evlilikle noktalanırsa, AB düşüne demokrasi hediyesi ile gidecek”... *Le Monde*: “Chirac, Türkiye ve AB arasında bir evliliği arzuluyor. Görüşmeler uzun ve zor geçecek.” (“AB’yle Nişanlandılar”, *Hürriyet*, 19.12.2004).

terdikleri hususlar olmuştur: (1) Türkiye'nin üyelik sürecinin diğer aday ülkelerinkinden farklı olacağına belirtilmesi, (2) Serbest dolaşımda kalıcı bir önlem alınabileceği ve bunun tavsiyede birkaç kez yinelenmesi, (3) Hükümetler arası konferans şeklinde gerçekleşecek ve oybirliğiyle karar alınacak müzakere biçiminin ayrıntılı olarak sunulması, (4) Müzakerelerin 29 başlıkta sıkı koşullara bağlanması, (5) Komisyonun başlatacağı tarama sürecinin gecikmeye yol açacak olması, (6) Müzakerelerin başlama tarihi, bitişi ve sonucunun belirsiz bırakılması -ki ilk kez bir adaya müzakerelerin açık uçlu olduğunun ve üyelik garantisi bulunmadığının söylenmesi, (7) Sadece Türkiye'nin değil, AB'nin de hazırlıklar yapması gerektiğinin belirtilmesindeki muğlaklık.

Bunlar karşısında, Türk siyasetçilerin gönderme yaptıkları konuların yarısından çoğunu kriterlerin ne olmadığı, kriterlerin karşılanmış olduğu ve çifte standarda, eşit olmayan muameleye karşı tam üyelikten başka koşulun kabul edilmeyeceği oluşturmaktadır (bakınız Tablo 8). Bu sadece hükümetin görüşü olmamış, örneğin ana muhalefet lideri Deniz Baykal, Avrupa'daki nişanlılık-evlilik benzetmelerini,⁶ müzakerelerin açık uçlu olması konusuna aktarmış ve “nişanlanırsan evlenirsin, nişanlanıyorsan evlenmeyebiliriz demezsin” demiştir (“Baykal: Eksiklik Çok”, *Radikal*, 9.10.2004).

Avrupa, AB ve Türkiye Nasıl Tanımlanıyor?

Türk basınındaki betimlemelere göre, Avrupa “modern uygarlık”tır, Aydınlanma geleneğine yaslanır, laikdir, demokratiktir ve evrensel değerlere sahiptir. AB de, bu bağlamda öncelikli olarak Türkiye için bir yol, tren, hedef, rönesans, uygarlık projesi, “Avrupa kapısı” gibi ulaşılmaya çalışılan bir üst düzeyi ya da zamansal ileriye simgelemektedir. Benzer biçimde Fransa ve Almanya, AB'nin kurucuları ve Türkiye'ye yandaşlık ve/veya muhalefette etkili olabilecek üstünlük taşıyan, iki ileri büyük güç olarak betimlemelerde öne çıkmaktadır. Avrupa ve Avrupa Birliği'nin bu niteliklerle anılması, toplam tanımlamalar içinde yüzde 30,45 gibi yüksek bir orandadır (bakınız Tablo 9).

	Radikal	Hürriyet	Zaman	Toplam	Oran (%)
AB, Türkiye için yol, tren, süreç, hedef, sınav, Rönesans, uygarlık projesi vb.	4	8	3	15	9,14
Fransa-Almanya öncü, Fransa önemli ve ABD'yle ilişkisi kötü, Almanya Türkiye'nin avukatı	8	2	5	15	9,14
AB çokkültürlü bir birlik	6	4	3	13	7,92
AB Türkiye'yi güvenlikte tampon olarak görüyor	6	5	1	12	7,31
AB ortak kültürel proje	1	10	-	11	6,7
AB usta bir oyuncu	3	6	1	10	6,09
AB demokratik, modern, evrensel değerlere sahip	7	-	3	10	6,09
Avrupa, modern uygarlık	1	5	-	6	3,65
Kapalı kültür, oryantalist	4	1	-	5	3,04
Hıristiyan	4	1	-	5	3,04
AB süper güç olmalı/olmak istiyor	1	-	3	4	2,43
Aydınlanma geleneği, laik	3	1	-	4	2,43
AB ailesi, AB kulübü	1	3	-	4	2,43
Küstah, samimi değil, güvenilir ya da tersine güvenilir, sözünün eri vb. kişisel özellikler	1	-	3	4	2,43
AB müzakereler için olgun değil, adil değil	1	2	-	3	1,82
Avrupa, kaygı verici demografik trende sahip	2	-	1	3	1,82
Önyargılı	2	-	1	3	1,82
Türk düşmanı	1	2	-	3	1,82
Türkiye konusunda kararsız	1	1	-	2	1,21
İstikrar bloğu	-	-	2	2	1,21
Diğer	15	8	7	30	18,29
Toplam	72	59	33	164	100

Tablo 9. Avrupa, Avrupa ülkeleri ve AB nasıl betimleniyor?

AB'nin ortak bir kültürel proje olması, Hıristiyan değerlerine bağlılığı, kültürel kapalılığı, bir kulüp, bir aile olması gibi betimlemeler bir olumsuzlama, Türkiye'nin dışlanması ifadeleri olarak (yüzde 15,21); tersinden, AB'nin çokkültürlü bir birlik olduğu ya da olması gerektiği düşüncesi de (yüzde 7,92) Türkiye'nin AB'ye dâhil olma yolu olarak karşımıza çıkmaktadır. Stratejik, taktik tanımlamalar (Türkiye'yi güvenlik için tampon olarak görme, süper güç olma, usta oyunculuk -yüzde 15,83) ve tepkisel ya da kişileştirmelere dayanan betimlemeler (küstah, güvenilirmez, düşman, önyargılı, kararsız, vb. -yüzde 9,1) ise toplam tanımların yaklaşık dörtte birini oluşturmaktadır.

Görüldüğü gibi, AB ve Avrupa, Türkiye'yle ilişkisinde yukarıda ya da ileride bir yerde konumlandırılmaktadır. Türk basınında ki Türkiye tanımları da aynı yapısal denksizliğin ya da eşitsizliğin diğer tarafında durmaktadır. Türkiye'nin Müslüman, geleneksel, "öteki" olduğu; bir adım ileride "köprü" olduğu, Batılılaşma, modernleşme ve AB yolunda olduğu; daha düşük bir oranda ise zaten Batılı ve modern olduğu vurgulanmaktadır (bakınız Tablo 10). Böylece kültürün görece ağırlığı açığa çıkmaktadır.

Nüfusun büyüklüğü dahi, çoğunlukla kırsallık-geleneksellik ve yoksullukla ilişkilendirilmekte ve böylece, hem ekonomik hem de kültürel bir vurguyla sunulmuş olmaktadır. Ekonomiyi odak alan tanımlamaların genel toplam içindeki oranı, nüfusu kattığımız takdirde yüzde 14,97'yi bulmaktadır. Ekonomi dışında bir başka sınıflandırma yine stratejik boyut açısından yapılabilir. Coğrafi konum, müttefik olma, stratejik önem ve orduya ilişkin betimlemeler, tanımların toplamının yüzde 12,34'ünü oluşturmaktadır. Burada sayısal olarak değil niteliksel açıdan önemli bir odak noktası, ordudur. Türk ordusu Batılıdır, moderndir, güçlüdür. Ordunun bu anlamda hem Avrupa'daki ordular gibi, hatta onlardan üstün olduğu ve Avrupa'nın stratejik güvenlik emellerine uygunluğu hem de demokratik bağlamda sivillerin denetimi altında bulunduğu belirtilmiş olmaktadır. Stratejik ve jeopolitik önem, tabii ki yine, komünizmden sonraki yeni tehlike olarak belirlenen İslamcılık bağlamında kültürel-politik bir vurguyla birlikte düşünülmelidir. Milli-

	Radikal	Hürriyet	Zaman	Toplam	Oran (%)
Genç fazla, kırsal nüfusa sahip	19	4	3	26	9,73
Müslüman	6	19	1	26	9,73
AB yolunda - kriterler karşılandı	10	4	11	25	9,36
Stratejik açıdan önemli	5	9	5	19	7,11
Batılılaşma, Avrupalılaşma, modernleşme içinde	7	5	6	18	6,74
Laik/modern ve Müslüman	10	5	2	17	6,36
Ekonomik sorunları olsa da dinamik, iyi bir pazar	10	3	1	14	5,24
Coğrafı ve kültürel açıdan "teki"	8	5	-	13	4,86
Coğrafı ve/veya kültürel bir köprü	7	2	3	12	4,49
Modern, Batılı	3	6	1	10	3,74
Ordusu güçlü, Batılı, sivil kontrole tabi	4	2	1	7	2,62
Alıngan, cesur, gelgitler yaşayan, vb. kişisel özellikler	3	1	2	6	2,24
Kültürel olarak zengin, tarihsel ve kültürel manzarası, ürünleri olan	2	2	1	5	1,87
Geleneksel, pre-modern	5	-	-	5	1,87
Olumsuz bir imaja sahip	2	2	1	5	1,87
Demokrasi için AB'ye bağımlı	4	-	1	5	1,87
Bağımsız, zgn	2	1	1	4	1,49
İnsan haklarında sorunları vardı	2	2	-	4	1,49
Kimlik krizi-ithal uygarlık ama zgn kültür	1	-	3	4	1,49
AB'nin her istediğini veren	1	3	-	4	1,49
Müttefik, yakın işbirliği	1	3	-	4	1,49
Türk'ten başka dostu olmayan, Őehit kanlılarıyla sulanan topraklar gibi milliyetçi sözler	1	2	-	3	1,12
Coğrafı açıdan sorunlu bir bölgede	1	1	1	3	1,12
Diğer	18	8	2	28	10,48
Toplam	132	89	46	267	100

Tablo10. Türkiye nasıl betimleniyor?

7

Bunun sonuçlarının göstergelerinden birinin, Ağustos 2005'te Başbakan Erdoğan'ın "Kürt sorunu"nu telaffuz etmesi olduğu söylenebilir. Yakın zamanda TRT Şeş'in yayına başlamasının da bu kapsamda değerlendirilmesi düşünülebilir.

yetçi tepkilere dayalı betimlemeler ise, basında çok düşük bir oranda yer almaktadır. Avrupa Birliği'nin ve Türkiye'nin nasıl sunulduğunu, daha önce 1999 Helsinki Zirvesi'nin Türk basınındaki sunumuna ilişkin iki (Gencil Bek, 2004; Durna, 2004) ve 2004 Brüksel Zirvesi'ne ilişkin bir araştırmanın (Koenig vd., 2006) sonuçlarıyla karşılaştırdığımızda, çeşitli ortak bulguların yanı sıra değişen koşullara ve örnekleme bağlı farklılıklar da karşımıza çıkmaktadır. Gencil Bek (2004), 1999'daki haberlerde Türkiye'nin AB adaylığının ekonomik ve politik boyutlarının, çoğunlukla sansasyonelleştirilen kültür ve kimlik sorunlarına oranla daha fazla vurgulandığını bulgulamıştır. Gencil Bek'in 2004 yılı araştırmasında ise (Koenig vd., 2006), en az medeniyetler çatışması çerçevesine rastlandığı, ancak liberal çokkültürlülüğün demokratikleşme bağlamında daha sık ve eskisine oranla olumlu biçimde sunulduğu ortaya çıkmıştır. Bizim araştırmamızın Türkiye tanımlarında da artık "çoklu kimlikler yerine resmi Türk kimliğinin benimsenmesi", "homojen bir Türk kimliği"nin sunulması (Gencil Bek, 2004: 247), "azınlık" kavramının tartışılması bağlamında sorgulanır hâle gelmiştir; bu hâliyle Gencil Bek'in 2004 araştırmasıyla uyumludur.⁷ Farklılaşan nokta, bizim araştırmamızda medeniyetler çatışması/barışı da dâhil olmak üzere kültür vurgusunun hayli yoğun çıkmasıdır.

İki araştırma döneminin sonuçları arasındaki farklılık, bir yandan tarihsel bağlamın değişmesiyle, azınlık sorununun bir tema olarak ancak 2004'te gündeme gelmesiyle ilişkili olabilir. Diğer yandan, hem ayrı hem de aynı döneme (2004'e) ilişkin olarak bizim araştırmamızla Gencil Bek'in araştırması arasında oluşan farklar (örneğin ekonomi ve kültür vurgusundaki ayrım, medeniyetler çatışması/barışı konularının *Zaman* gazetesinde işlenmiş olması ya da sadece *Hürriyet*'te belirginleşen milliyetçi çerçevenin *Zaman* ve *Radikal*'de öne çıkması) daha çok örneklem farkına dayanmaktadır. Bu, bizim *Radikal*, *Zaman* ve *Hürriyet* gazetelerini seçmiş olmamıza, Gencil Bek'in ise genel olarak liberal ve milliyetçi nitelikler taşıyan ana akım gazeteleri (1999'da *Hürriyet*, *Star* ve *Sabah*, 2004'te *Hürriyet* ve *Sabah*) çözümleme kapsamına almış olmasına bağlanabilir.

Her durumda, 2004 yılı basınında AB, 1999 yılındaki gibi, “mutlak bir mekânsal bütünlük” (Durna, 2004: 270) ya da “kendi içinde ülkelere, farklı tercihlere göre hiçbir farklılık, çatışma barındırmayan homojen bir varlık” (Gencel Bek, 2004: 235) olarak belirlemekte, tersine Avrupa Parlamentosu, Avrupa Komisyonu, Almanya ve Fransa içindeki çatışmalar da, ülkeler arasındaki farklı eğilimler de konu edilmektedir. Anderson'dan aktardığımız gibi inançların her düzeyde yan yana gelişle “modern çokkültürlülüğün muzaffer bir sergilenişi” de Avrupa'nın üstün ahlaki değerini ortaya koymuş olacaktır -ki Avrupa basınının ağzından konuşan Türk basını da artık bu değere inanmaktadır. Belki de soru şudur: Politik kavrayıştaki bu değişiklikler, kültürel bir yapılaşmanın torusuyla işaretlenmekten kurtulabilir mi/kurtulmalı mıdır?

Değerlendirme ve Sonuç

“AB ve çevresi” ile jeopolitik, kurumsal/yasal, bağitsal (*transactional*) ve kültürel olmak üzere dört tip sınır varsa ya da inşa ediliyorsa (aktaran Ertuğrul, 2001: 148),⁸ Türk basınındaki temalara, aktörlere, sözlere ve betimlemelere yönelik çözümlememizin bu kategorilerle uyum gösterecek biçimde ortaya çıktığını söyleyebiliriz. *Zaman* gazetesi, özellikle Türkiye'nin jeopolitik önemine dikkat çekmekte, dinsel unsuru açıkça gündeme getirmeyen bir gazete olarak belirlemektedir. Oysa bu unsur örtük olarak varsayılmaktadır. Çünkü jeopolitik önem ve stratejik konum, “aşırı İslam” ve “İslamcılık” tehdidine karşı Amerika'nın Türkiye'ye biçtiği “ılımlı İslam” rolüyle tampon olma görevini anlatmaktadır. Kurumsal/yasal boyut bütün gazetelerde ele alınmakta, bağitsal ilişkiler ve ekonomi daha çok *Radikal* gazetesinin ilgisi dâhilinde görünmektedir. Ancak, örneğin Kıbrıs sorununu hem kurumsal hem de bağitsal boyut açısından değerlendirdiğimizde, *Hürriyet* gazetesi de *Radikal* gazetesine kadar ama daha milliyetçi bir tonlamayla bu boyutları önemsemektedir. Bütün gazetelerde baskın olan ise, kültürel boyuttur. Çünkü aslında kurumsal/yasal ve kültürel boyutlar *kültürel siyaset* bağlamında örtüşmekte ve odak noktasını oluşturmaktadır. Herkül

8 Ertuğrul'un aktardığı kaynak: Michael Smith (1996). “The European Union and a Changing Europe: Establishing the Boundaries of Order.” *Journal of Common Market Studies* 34(1): 5-28.

Millas'ın belirttiği gibi, “Doğu-Batı buluşması” kültürel ve tarihsel kimlik arayışlarıyla ilgili yanlar içerir ve bazen siyasal bir boyut edinir, “kimi zaman 'siyasal' dediğimiz bazı sorunlar temelde bir 'kültür' ve kimlik sorunundan başka bir şey değildir” (265). Tam da bu yüzden konuşan aktör ister Avrupalı ister Türk olsun mesele, basitçe Kopenhag kriterlerinin yerine getirilmesiyle ya da reformlar yapılmasıyla doğrudan ilgili değildir. Tam da bu yüzden, Türkiye betimlemelerinin yarıya yakını, Avrupa betimlemelerinin ise yarısından fazlası kültürel siyaset boyutunu öne çıkarmakta ve tanımlamaların oryantalist çerçevesi iyice belirginleşmektedir.

Bu noktada girişte Glyptis'ten aktardığımız sorulara dönersek: “Türkiye niçin AB'ye katılmak istiyor ve bu anlamda Türkiye'yi tam olarak kim temsil ediyor? Türkiye hazır mı değil mi ve 'hazır olma'nın anlamı nasıl belirlenir? Türkiye 'ne'ye katılıyor olacak?” Türkiye'nin AB'ye katılma isteğine ilişkin olarak Türk basınından alabildiğimiz tek yanıt, karşılıklı fayda, ekonomik fayda ve Türkiye'nin Batılılaşma arzusudur. Türkiye'yi ise ağırlıklı olarak başta Başbakan Erdoğan olmak üzere Türk hükümeti temsil etmektedir. Türkiye'nin (hemen hemen) hazır olduğu ve tabii ki Batılılaşma/Avrupalılığa hazır olduğu ileri sürülmekte, “hazır olma”nın anlamını da Batı'nın, Avrupa'nın, AB'nin “Avrupalılık” tanımları, kriterleri belirlemektedir. Türkiye “AB”ye, “Avrupa”ya katılıyor olacaktır. Bu yanıtların hiçbirinin aslında sorulara “yanıt” olmadığı açıktır. Böylece başa dönmüş oluyoruz ve Glyptis'in AB'nin kimliğine ilişkin saptadığı krizin altını çizmemiz gerekiyor. Meyda Yeğenoğlu'nun Avrupalı olmayanlara değil, Avrupa'ya yöneltilmesi gerektiğini belirttiği soruyu yinelersek, “ne olmak istiyorsunuz?” (102).

Kısacası, Türkiye'de Batı okullarında okuyanlar, imam hatipleri bitirenler, farklı diller konuşanlar, farklı yaşam biçimlerini yaşıyan ve yaşatanlar olduğu gibi, Avrupa'da da dinsel pratikleri uygulayanlar, bunlara pek aldırmayanlar, çok farklı niteliklere sahip (dini, etnik, sınıfsal farklara dayalı) gruplar bulunmaktadır. Kültürel açıdan farklılıkları tanıyan, hukuki normları değişebilirlikleri içinde ve tahakküm aracı olmayacak biçimde düşünen bir yapılan-

mada Türkiye'nin yeri olabilir. Oryantalizmin izlerinin taraflar için kolay silinemezliğini kabul etmek, dayatmacı bir "liberal" evrensel-
liğin ve milliyetçi bir yerelliğin birbirlerinin izdüşümlerinden baş-
ka bir şey olmadıklarının farkında olmak ve bunları eleştirmekten
vazgeçmeyen bir konum almak gerekiyor. Kanımızca ve korkarız
ki, Avrupa da, Avrupa basını da, Türkiye de, Türk basını da bundan
uzakta...

Kaynakça

- Anderson, Perry (11.09.2008). "Kemalism." *London Review of Books*.
http://www.lrb.co.uk/v30/n17/ande01_.html. Erişim tarihi: 07.01.2009.
- Commission of the European Communities (6.10.2004). *Communication from the Commission to the Council and the European Parliament: Recommendation of the European Commission on Turkey's Progress Towards Accession*. Brussels. COM(2004) 656 final.
- Commission of the European Communities (6.10.2004). *2004 Regular Report on Turkey's Progress Towards Accession*. Brussels. SEC(2004) 1201.
- Çırakman, Aslı (2001). "Avrupa Fikrinden Avrupa Merkeziliğe." *Doğu Batı* 14: 28-46.
- Dış Ticaret Müsteşarlığı Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü. *16-17 Aralık 2004 Tarihinde Brüksel'de Gerçekleştirilen Avrupa Konseyi Zirve Toplantısı Sonuç Bildirgesinin Türkçe Gayri-Resmi Tercümesi*.
- Durna, Tezcan (2004). "Köşe Yazılarında Avrupa Birliği Tartışmaları: Helsinki Zirvesi 1999." *Haber Hakikat ve İktidar İlişkisi*. Çiler Dursun (der.) içinde. Ankara: Elips. 259-287.
- Ertuğrul, Kürşat (2001). "AB ve Avrupalılık." *Doğu Batı* 14: 144-155.
- Gencil-Bek, Mine (2004). "Medya ve Avrupa Birliği'nin Temsili: Türkiye'nin AB Adaylığının Basındaki Sunumunun Analizi." *Haber, Hakikat ve İktidar İlişkisi*. Çiler Dursun (der.) içinde. Ankara: Elips. 225-257.
- Glyptis, Leda-Agapi (2005). "EU Accession or Why is Turkey 'Paying' for Europe's Identity Crisis?" *Insight Turkey* 7(2): 39-47.
- Hürriyet* gazetesi. Eylül-Ekim 2004, 13-20 Aralık 2004.
- Kejanlıoğlu, D. Beybin ve Oğuzhan Taş (2007). "Turkin ja EU:n suhteet Turkin lehdistössä." *Turkki-Euroopan rajalla?*. Anu Leinonen vd. (der.) içinde. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press. 91-111.
- Koenig, Thomas, Sabina Mihelj, John Downey ve Mine Gencil Bek (2006). "Media Framings of the Issue of Turkish Accession to the EU: A European or National Process?" *Innovations* 19(2): 149-69.
- Leinonen, Anu (2004). "Finlandiya Basınında Türkiye ve AB." *Avrasya Dosyası* (Yaz) 10(2): 173-189.
- Millas, Herkül (2001). "Avrupabirliğileşebileceklerdeniz." *Modernleşme ve Çokkültürlülük*. İstanbul: Helsinki Yurttaşlar Derneği ve İletişim Yayınları. 163-167.

Mutman, Mahmut (2002a). "Şarkiyatçılık: Kuramsal Bir Not." *Doğu Batı* 20: 105-114.

Mutman, Mahmut (2002b). "Şarkiyatçılık / Oryantalizm." *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce. Cilt 3. Modernleşme ve Batıcılık*. Uygur Kocabaşoğlu (der.) içinde. İstanbul: İletişim. 189-211.

Negrine, Ralph, Beybin Kejanlioglu, Rabah Aissaoui & Stylianos Papathanassopoulos (2008). "Turkey and the European Union: An Analysis of How the Press in Four Countries Covered Turkey's Bid for Accession in 2004." *European Journal of Communication* 23(1): 47-68.

Radikal gazetesi. Eylül-Ekim 2004, 13-20 Aralık 2004, 10 Eylül 2005.

Said, Edward (1999). *Şarkiyatçılık: Batı'nın Şark Anlayışları*. Çev., Berna Ülner. İstanbul: Metis.

Şeni, Nora (2001). "Tekrara Dayalı Bir Nevroz: Avrupa-Türkiye İlişkileri." *Modernleşme ve Çokkültürlülük*. İstanbul: Helsinki Yurttaşlar Derneği ve İletişim Yayınları. 249-259.

Tezcan, Ercüment (2005). "AB Komisyonunun Türkiye Hakkındaki 6 Ekim 2004 Tarihli İlerleme Raporu ve Tavsiyesi: 17 Aralık'a Giden Süreçte Bir Durum Değerlendirmesi." *Demokrasi Platformu (Kış)* 1(1): 143-156.

Total, Nilgün (2002). "Edward Said'in Oryantalizmi Nasıl Okunuyor?" *Doğu Batı* 20: 115-134.

www.pressturk.com. Erişim tarihi: 25.08.2005.

Yeğenoğlu, Meyda (2005). "Avrupa Kimliği'nin İdeolojik Arkapları." *Doğu Batı* 31: 89-103.
Zaman gazetesi. Eylül-Ekim 2004, 13-20 Aralık 2004.